

Попова Д. А., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Анотація. У статті на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми обґрунтовано структуру полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму. Узагальнено погляди наукових діячів щодо структури полікультурної компетентності студентів та визначено, що в структурі полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму необхідно виокремити мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, соціо-культурологічний та особистісно-рефлексійний компоненти. Проаналізовано зазначені компоненти полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму.

Ключові слова: компетентність, полікультурна компетентність, структура полікультурної компетентності, майбутні фахівці з туризму, полікультурна компетентність майбутніх фахівців з туризму.

Аннотация. В статье, на основе теоретического анализа исследуемой проблемы, обоснована структура поликультурной компетентности будущих специалистов по туризму. Обобщены взгляды ученых относительно структуры поликультурной компетентности студентов и определено, что в структуре поликультурной компетентности будущих специалистов по туризму необходимо выделить мотивационно-аксиологический, когнитивный, деятельностный, социо-культурологический и личностно-рефлексивный компоненты. Проанализированы указанные компоненты поликультурной компетентности будущих специалистов по туризму.

Ключевые слова: компетентность, поликультурная компетентность, структура поликультурной компетентности, будущие специалисты по туризму, поликультурная компетентность будущих специалистов по туризму.

Annotation. In article the structure of the multicultural competence of future specialists in tourism is substantiated on the basis of theoretical analysis of the investigated problem. Summarizing the views of scientists on the structure of students' multicultural competence, the author concludes that in the structure of multicultural competence of future specialists in tourism we should distinguish the following components: motivational and axiological, cognitive, activity component, socio-cultural and personally-reflective component. Each of the components of multicultural competence of future specialists in tourism is analyzed.

Keywords: *competence, multicultural competence, multicultural competence structure, future specialists in tourism, multicultural competence of future specialists in tourism.*

Вимоги до сучасних фахівців не обмежуються професійною компетентністю, важливим фактором є також формування полікультурної компетентності. Особливо це стосується діяльності фахівців туристської індустрії, яка пов'язана з постійними контактами між представниками різних культур у процесі обслуговування споживачів, на ділових переговорах, міжнародних презентаціях, конференціях, виставках тощо.

Структуру полікультурної компетентності майбутніх фахівців досліджували відомі вітчизняні та зарубіжні науковці: І. Ю. Алексахина, І. В. Васютенкова, Н. М. Величко, Л. І. Воротняк, Л. А. Гончаренко, Л. Ю. Данилова, О. А. Івашко, В. В. Кузьменко, М. В. Сімоненко, С. О. Сисоева, І. В. Соколова, А. В. Шишко, О. М. Щеглова, Н. В. Якса та ін. Проте проблема структури полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму недостатньо висвітлена у сучасних наукових дослідженнях.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми обґрунтувати структуру і зміст полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму.

Розглядаючи структуру полікультурної компетентності майбутнього фахівця, звернемося до сучасного словника іншомовних слів, який дає наступне визначення поняття «структура»: «Структура (від латинського *structura*) – взаєморозташування й зв'язок складових частин чого-небудь; будова, обладнання» [1, с. 473].

Проаналізуємо структуру педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземних мов, запропоновану А. В. Шишко. Змістовно-операціональний компонент передбачає наявність таких компетенцій: методологічна, дидактична, організаційна, психолого-педагогічна, інформаційна, економіко-правова, екологічна, валеологічна. Зазначимо, що компоненти компетенції одночасно є критеріями оцінювання сформованості структурних компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців [2, с. 12].

Комунікативний компонент охоплює такі компетенції: мовну, вербально-комунікативну, вербально-когнітивну, міжкультурну комунікативну, метакомунікативну. Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає наявність загальнокультурної, громадянської, ціннісно-педагогічної, мотиваційної компетенцій.

Особистісний компонент містить особистісну (соціокультурні, професійно важливі якості), індивідуальну (професійні якості та здібності, засоби саморегуляції) компетенції та компетенцію рефлексії.

Л. І. Воротняк зміст полікультурної компетенції магістрів вищих навчальних закладів пов'язує з соціокультурним, комунікативно-прагматичним та особистісним компонентами [3, с. 7]. На нашу думку, в цій структурі відсутній мотиваційно-аксіологічний компонент, адже при формуванні полікультурної компетентності майбутнього фахівця необхідною складовою є мотивація, що є важливою для професійної діяльності та ціннісного ставлення до удосконалення полікультурної компетентності майбутнього фахівця.

Л. Ю. Данилова в структурі полікультурної компетентності особистості виділяє наступні компоненти: 1) *мотиваційно-ціннісний* компонент, який включає мотиви, мету, ціннісні установки студента, що передбачає ставлення до майбутньої професійної діяльності як до цінності та потреби студента у формуванні й самовихованні своєї полікультурної компетентності; 2) *когнітивний* компонент, який характеризує сукупність знань про культуру, сутність і способи самовиховання полікультурної компетентності; здатність до систематизації й узагальнення знань; 3) *діяльний* компонент, який передбачає наявність умінь вступати в інтеркультурну комунікацію з носіями іншомовної культури, передавати інструментарій самопізнання й саморозвитку іншому, рефлексувати власну діяльність і поведінку; 4) *емоційний* – обумовлює позитивне оцінювання професійних явищ із опорою на соціальні та особистісні значимі цінності, здатність сприймати внутрішній світ іншого й ототожнювати себе з ним [4, с. 10].

В основі культурної компетентності особистості І. В. Васютенкова виділяє такі структурні компоненти: 1) у складі *професійного* компонента автор розглядає культуру спілкування, методичну, інформаційну, рефлексивну культури; 2) *культурологічний* компонент передбачає знання й розуміння рідної, світової, іншомовної культур, культури міжкультурного спілкування – культурою безконфліктного існування; 3) *особистісний* компонент визначає сукупність якісних характеристик, що відображають моральну позицію, яка пронизує всі складові полікультурної компетентності [5, с.19].

О. М. Щеглова виділяє кілька компонентів у структурі полікультурної компетентності майбутнього фахівця, а саме: 1) *когнітивний* – освоєння образів і цінностей світової культури, культурно-історичного й соціального досвіду різних країн і народів; 2) *ціннісно-мотиваційний*, спрямований на формування ціннісно-орієнтовної і соціально-настановної готовності студента до міжкультурної комунікації й обміну, розвиток толерантності стосовно представників інших культурних груп; 3) *діяльно-поведінковий*, спрямований на розвиток здатності до розв'язку професійних завдань при взаємодії із представниками різних культурних груп [6, с. 94].

Отже, саме на викладені класифікації ми будемо спиратися, аналізуючи зміст і структуру полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму.

Узагальнюючи погляди наукових діячів на питання структури полікультурної компетентності студентів, ми приходимо до висновку про те, що в структурі полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму необхідно виокремити наступні компоненти: *мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, соціокультурологічний та особистісно-рефлексійний*. Проаналізуємо кожний із компонентів полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму. Кожному структурному компоненту ми даємо характеристику, виходячи з ідеї компетентнісного підходу до посилення особистісної спрямованості освіти.

Мотиваційно-аксіологічний компонент є основою формування полікультурної компетентності. Мотиваційно-ціннісний компонент є системою мотиваційно-ціннісних утворень: мотивів, цінностей, інтересів, потреб, полікультурних якостей, що регулюють повсякденне життя й діяльність особистості у полікультурному суспільстві. Цей компонент включає ціннісні установки студента – майбутнього фахівця з туризму, передбачає відношення до майбутньої професійної діяльності як до цінності, потребу з формування та самовиховання власної полікультурної компетентності, прагнення до особистісного самовдосконалення.

До мотиваційно-аксіологічного компонента, на нашу думку, належить сформованість мотивації до полікультурної діяльності, ставлення до себе як до суб'єкта полікультурної діяльності, усвідомлення необхідності виконання професійних функцій на засадах полікультурності.

Незважаючи на різнобічність думок, одностайними дослідники є у виділенні *когнітивного компонента*. Когнітивний компонент пов'язаний із мотиваційно-аксіологічним компонентом та передбачає сформованість системи полікультурних знань, що є орієнтовною основою діяльності особистості у полікультурнім суспільстві.

На нашу думку, готовність майбутнього фахівця з туризму до полікультурної діяльності, забезпечить комплекс знань, що є базовим для формування полікультурної грамотності майбутнього фахівця. Внаслідок складності феноменів культури та полікультурності запропонований варіант розглядається як один із можливих і містить наступні складові: знання і розуміння рідної та світової культур, знання і розуміння феномену полікультурності, знання і розуміння особливостей культури міжнародного спілкування, крос культурна грамотність.

Знання і розуміння рідної та світової культур та феномену полікультурності передбачає наступні характеристики фахівця: розуміння сутності понять «культура», спираючись на сучасні дослідження в галузі культурології, соціології, філософії, етики; орієнтація у великій кількості дефініцій, зумовлених малопродуктивністю численних спроб надати вичерпне

тлумачення поняття полікультурності внаслідок складності самого феномену; усвідомлення єдності суспільства, культури та особистості, виходячи з того, що культура представляє собою складний феномен, що визначає систему ціннісних орієнтацій суспільства і окремої особистості – носія певної культури; обізнаність про ідеї, принципи, завдання полікультурної освіти; обізнаність про диференціацію культур за різноманітними ознаками: розмежування між суб'єктивною та об'єктивною культурою; культура, що асоціюється з такими її продуктами, як мистецтво, література, архітектура, артефакти, пам'ятки історії та культури, писемні джерела; культура, що містить в собі культурно-орієнтовану поведінку (традиції, звичаї, одяг, їжа, побут та ін.) та погляди (переконання, цінності, суспільно-визнані норми, моделі поведінки); володіння необхідною термінологією з полікультурності (культурний монізм, культурний плюралізм, віротерпимість, толерантність, дискримінація, расизм, ксенофобія, субкультура, культурні стереотипи, шовінізм, полікультурне середовище та ін.).

Знання та розуміння історії та культури рідного народу має першочергове значення, тому що тільки людина, добре обізнана про власний народ, здатна прийняти та зрозуміти культурні цінності інших.

Кроскультурну грамотність майбутнього фахівця з туризму в цьому напрямі забезпечить базова термінологія: етнос, етногенез, етноцентризм, етнічна самосвідомість, ідентифікація, народність, нація, державна нація, національне самовизначення, етнічна група, національна меншина, етнографічна група, етнокультурне та етносоціальне розмаїття, унікальність, діаспора та ін.

Враховуючи три рівні презентації етнічної культури: глобальний, національний та регіональний, варто зазначити, що презентація глобального рівня пов'язана з орієнтацією в значущих епохах та періодах розвитку історії та культури етносу, знання шедеврів, що зайняли гідне місце в масштабі світової культури та їх творців, досягнення науки та мистецтва, що увійшли в культурний фонд людства. Зміст національного рівня складають знання традиційної матеріальної та духовної культури народу, його походження (етногенезу) та етнічної історії, виховання та освіти, здобутки різних галузей мистецтва, досягнення в галузі родинного, громадського, виробничого та державного життя. Особливої значущості набуває усвідомлення полікультурності рідної культури, зумовлену тим, що сучасне українське суспільство об'єднує людей різних національностей, віросповідань та культурних моделей.

Регіональний рівень презентується орієнтацією фахівця з туризму в етнічних, соціально-економічних та культурних різних регіонів країни, в історії та культурі рідного краю на тлі загального перебігу подій в Україні.

Знання і розуміння світової культури як надбання всіх народів сприяє залученню до світових глобалізаційних процесів, розумінню взаємозалежності країн та народів у сучасних умовах, формуванню неупередженості

світогляду. Формування полікультурної грамотності фахівця з туризму в контексті світової культури забезпечить володіння наступною термінологією: глобалізація, інтеграція, інтернаціоналізація, наукова картина світу як сукупність національної та полікультурної картин, глобальна культура, загальнолюдські цінності, кроскультура та ін.

Доктор педагогічних наук І. Ю. Алексашина підкреслює, що глобальне сприйняття людиною світу безпосередньо пов'язане з розумінням унікальності культур, поглядів та звичаїв, характерних для різних націй [7, с. 33]. Водночас, важливо усвідомлювати, що поряд з різноманіттям культур існують і загальнолюдські цінності, які були вироблені в різний час і в різних регіонах світу.

Пізнання іншомовної культури передбачає оволодіння майбутнім фахівцем з туризму кроскультурною грамотністю, починаючи з ознайомлення з національними цінностями іншої культури (історії, мови, традицій), продовжуючи осягати її шляхом глибокого інтелектуального аналізу та закінчуючи сприйняттям культури очима її носія. Такої думки дотримується І. Ю. Алексашина. Під кроскультурою розуміємо перетинання різних культур, що виявляється в спільних традиціях і є наслідком взаємозбагачення і взаємопроникнення культурних цінностей різних народів в процесі їх соціокультурної взаємодії.

Знання і розуміння особливостей культури міжнародного спілкування передбачає розвиток толерантності в міжетнічних відносинах, подолання як зневажливого ставлення до національних традицій, так і їх абсолютизації [7, с. 74].

Діяльнісний компонент полікультурної компетентності фахівця з туризму дає можливість визначити рівень творчої перетворювальної діяльності фахівця туристичної галузі. Діяльнісний компонент відображає сформованість полікультурних умінь і навичок щодо дотримання соціальних норм і правил поведінки у полікультурнім суспільстві, наявність досвіду позитивної взаємодії із представниками різних культур [8]. Даний компонент передбачає формування умінь і навичок щодо дотримання норм і правил поведінки у суспільстві з іншою культурою, здатність здійснювати інтеркультурну комунікацію, уміння долати міжкультурні конфлікти, здатність оцінювати наслідки професійної діяльності на засадах полікультурності.

Соціокультурологічний компонент полікультурної компетентності майбутнього фахівця з туризму особистості передбачає формування соціокультурної свідомості та соціокультурної відповідальності, культурної толерантності та адекватної поведінки в соціумі з іншою культурою.

Особистісно-рефлексійний компонент полікультурної компетентності визначає сукупність якісних характеристик, що відображають моральну позицію, яка пронизує всі складові полікультурної компетентності [5, с. 19], визначає позитивне оцінювання майбутнім фахівцем явищ, спираючись на

соціально та особистісно значущі цінності; здатність майбутнього фахівця до адекватної самооцінки своїх професійних можливостей та особистісних якостей на основі самоповаги та позитивного самосприйняття; наявність таких якостей особистості, як полікультурний світогляд, моральна відповідальність за виважене трактування подій [9]. Особистісно-рефлексійний компонент полікультурної компетентності майбутнього фахівця з туризму передбачає формування здатності до рефлексії власної діяльності і поведінки, формування полікультурного світогляду, адаптивності до іншого культурного середовища та комунікабельності, здатності до самовдосконалення, формування системи полікультурних цінностей (інтелектуально-наукові, морально-етичні, художньо-естетичні, еколого-ноосферні) [10].

Таким чином, перераховані та проаналізовані компоненти структури полікультурної компетентності майбутнього фахівця з туризму є тією базою, на якій відбувається подальший розвиток у майбутніх фахівців полікультурної та професійної компетентності.

1. Сучасний словник іноземних слів : близько 20 тисяч слів і словосполучень / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; уклад.: О. І. Скопченко, Т. В. Цимбалок ; відп. ред. Г. П. Півторак. – К. : Довіра, 2006. – 790 с. – (Серія «Словники України»). – Бібліогр.: с. 786–788. – ISBN966–507-190-4.
2. Шишко А. В. Формування педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземної мови у процесі магістерської підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Шишко. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
3. Воротняк Л. І. Педагогічна технологія формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Воротняк. – Хмельницький, 2008. – 20 с.
4. Данилова Л. Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л. Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – № 3. – С. 12–15.
5. Васютенкова И. В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последипломого образования: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И. В. Васютенкова. – СПб, 2006. – 27 с.
6. Щеглова Е. М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е. М. Щеглова. – Омск, 2005. – 164 с.
7. Алексашина И. Ю. Педагогическая идея : зарождение, осмысление, воплощение : практическая методология решения педагогических задач / И. Ю. Алексашина. – СПб. : Спец Лит. – 2000. – 223 с.
8. Сімоненко М. В. Полікультурна компетентність майбутнього вчителя як стандарт освіти європейського виміру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Pedagogica/58322.doc.htm. – Назва з екрану.
9. Авхутська С. О. Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Авхутська Світлана Олександрівна. – Суми, 2013. – 224 с.
10. Якса Н. В. Полікультурні засади педагогічної освіти майбутнього вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7529/97/>.

Рецензент: д.пед.н., професор І. В. Поташнюк.